*RELAȚIA DINTRE **CARTE** SAU **LUMINĂ**..., SNAGOV, 1699, ŞI **PROCANON** [...] ALCĂTUIT ŞI ÎNTOCMIT DE PETRU MAIOR, 1783*

Adina Chirilă*

1. Prin conținutul său teologic şi filosofic, versiunea muntenească a cărții din 1690 a lui Maxim Peloponesianul (rom. *Manual în contra schismei papistaşilor*…, Bucureşti; BRV, I: 2*97*) apare de la bun început ca o lucrare mai utilă vieții religioase româneşti din Ardeal decât celei din Țara Românească, în contextul dublei propagande desfăşurate în jurul ideii de uniație, pentru şi împotriva acestui demers.

Nicăieri în cuprinsul cărții, nici în textul original şi nici în traducerea lui Antim Ivireanul *Carte sau lumină cu drépte dovediri din dogmele Beséricii Răsăritului, asupra dejghinării papistaşilor*, Snagov, 1699 (BRV, I: *370*), nu este menționat explicit vreun destinatar, altul decât cel generic: gr. „Ἐπὶ τῷ διαδίδοσθαι χάρισμα τοῖς *Ὀρθοδόξοις*" (MP 1690, ftl.; v. şi traducerea: „Pentru a se împărți gratuit *Ortodoxilor*") / rom. „să se dea în dar *pravoslavnicilor*" (CL 1699, ftl^{r}; cf. *pravoslavnici creştini*, 1^{r}) şi care, de altfel, este indicat în contextul tipăririi cărții în Țara Românească, nu de autorul ei[1]. Câteva elemente contextuale îl definesc însă mai îndeaproape.

Lucrarea lui Maxim Peloponesianul fusese compusă la începutul secolului al XVII-lea (cca 1620; Bodogae 1944: *LV*, nota 1), în tradiția polemicii dintre Răsărit şi Apus, autorul ei făcând parte din gruparea postbizantinilor care atacau mai cu seamă punctul despre supremația episcopului de Roma (Gill 1959: *278–279*), dintre cele discutate la conciliul de la Florența – Roma (1438–1439, al cărui scop fusese unirea celor două Biserici), alături de Meletie Pigas, Gavril Severul, Matei al Mirelor, (sfârşitul secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea), Nectarie (sec. al XVII-lea), la care se adaugă, la sfârşitul veacului al XVII-lea, Ieremia Cacavela şi Ilie Miniat.

După eşecul pe termen lung al tratativelor (Gill 1959: *349–388*) (deşi un decret unionist, *Laetentur Caeli*, a fost semnat în 6 iulie 1439; Gill 1959: *416–418*,

* Universitatea de Vest din Timişoara.

[1] Vezi justificarea din MP 1690: rom. „Din acéstă causă mulți au vroit să împiedice tipărirea acesteĭ cărțuliĭ a răposatuluĭ Maxim fiind-că spune adevĕrul, Domnul a găsit cu cale, şi se tipărește întru amintirea înțelepților pentru învățarea tuturor pravoslavnicilor", *apud* BRV, I: *298*; *cf.* CL 1699/2^{r-v}: „Că pentru aceasta şi această cărțulue a fericitului Maxim, mulți au vrut să o oprească să nu să tipărească, pentru căci grăiaşte adevărul descoperit, dovedit şi lămurit. Însă au biruit adevărul, şi au vrut Domnul de s-au tipărit, întru pomenirea înțelepților şi pentru învățătura şi întărirea tuturor pravoslavnicilor".

RITL, nr. 1–4, p. 107–116, Bucureşti, 2013

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

Bodogae 1939: *317*) şi câtă vreme Bisericile nu mai iniţiază demersuri oficiale de anulare a schismei, asemenea scrieri – împreună cu echivalentele lor din mediul catolic – par a fi nişte rutiniere exerciţii de reafirmare a unei poziţii doctrinare, în interiorul doctrinei respective, având, aşadar, un receptor convins *a priori* de „adevărul" celor afirmate în lucrare, de valabilitatea argumentelor şi de exclusivitatea îndreptăţirii (în sens biblic!) a acelei interpretări. Un asemenea receptor, deşi, teoretic, există, poate lipsi ca realitate extradiscursivă măsurabilă cantitativ şi evaluabilă cognitiv, ceea ce anulează, într-un fel, *rostul* edificiului retoric.

Ele se redefinesc însă ca scrieri persuasive când se instituie o confruntare reală între două ideologii, pe un teritoriu clar delimitat şi care stârneşte/ tulbură mentalul unor indivizi ce – relativ brusc şi recent – căpătaseră conştiinţa pluralităţii punctelor de vedere în imediata apropiere. În această situaţie, receptorul este exponent al unei mase instabile (destabilizate), a cărei ignoranţă în privinţa *conţinutului teologic* al ritului practicat şi a *justificării* acestuia – devenită dintr-odată un avantaj pentru doctrina adversă – este necesar să fie înlăturată grabnic şi fără nuanţări.

2. Lucrarea lui Maxim Peloponesianul este tipărită la Bucureşti, în 1690, într-un moment de vârf în activitatea misionarilor catolici în părţile Transilvaniei (favorizată de tratatul de la Blaj, 1687) şi, prin urmare, de susţinută contracarare din partea cărturarilor eclesiastici ortodocşi (greci şi români), sprijiniţi de Curţile din Iaşi şi Bucureşti, care profitau de strânsele legături ale românilor transilvăneni (dintre care unii adoptaseră calvinismul – având, aşadar, cu ortodoxismul acelaşi duşman comun: catolicismul) cu mitropolia Ţării Româneşti şi cu cea a Moldovei. În spiritul celor afirmate mai sus, al necesităţii *instruirii* preoţilor ortodocşi din Transilvania şi, prin ei, a credincioşilor, se înţelege a fi mai utilă o traducere a cărţii în limba română, ceea ce face ca, relativ repede, aceasta să se realizeze în versiunea *Carte sau lumină...*, 1699, de către Antim Ivireanul.

MP 1690/CL 1699 se ocupă în amănunt de numai una din marile divergenţe de doctrină între cele două biserici istorice, *primatul papal* (MP 1690: rom. „innovata supremaţie a Papeĭ", *apud* BRV, I: *298*; *cf*. CL 1699/3^{r}: „noao aflare de a fi Papa al Râmului începătoriu, şi Cap tuturor"), pe parcursul primelor 35 de capitole ce reprezintă tot atâtea discursuri persuasive ale căror teme individuale sunt atent şi lămuritor rezumate în titluri precum:

> Cap 4. Cum că nu numai singur lui Petră, ce şi celoralalţi apostoli tot o putére le-au dat Domnul. Dovada întâia: din chemarea apostolilor (CL 1699/4^{v});
>
> Cap. 9. Pentru câte aduc papistaşii spre întărirea începătoriei lui Petru şi întâi pentru: „Tu eşti Petru", adecă piatra, şi célia lalte. Şi cum că Hristos iaste cel cu adevărat temeiu, şi Piatra cea adevărată şi ori ce să numesc apostolii, de la Hristos le au toate (CL 1699/13^{v});
>
> Cap 16. Cum că şi célialalte ce au zis Hristos lui Petru, şi „luaţi Duh Sfânt", şi „precum m-au trimis Părintele", într-un chip zic le-au zis şi asémenea tuturor apostolilor (CL 1699/28^{r});

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

Cap 29. Cum că papa, de nevoe şi bună seamă greşind, nu poate să fie cap beséricii (CL 1699/58^{v});

Cap 30. Cum că toţi epescopii sînt cap văzut, a ceii văzute beséreci şi în ce chip să chiamă papa cap şi mai mare. Şi câte fără de cale urmează dentr-aceasta ce cearcă să fie cap mai mare beséricii. Caré nici lui Petru nici popilor celor vechi nu li s-au nălucit (CL 1699/61^{r-v}). etc.

Celelalte „puncte" (MP 1690: rom. „despre purcedarea sfîntuluĭ duh, despre azime, despre preschimbare adică transsubstanţiare a tainelor, despre focul purgatoriu, despre desfătarea drepţilor, adică dacă au obţinut fericirea", *apud* BRV, I: *298*; cf. CL 1699/3^{r}: „Pentru purcéderea sfîntului duh. Pentru azime. Pentru mutarea, adică Schimbarea fiinţii Tainelor. Pentru focul curăţitoriu, ce-i zic Purgatoriu. şi pentru luata bucurie a drepţilor, adecăte de ş-au luat făgăduinţa de plin") sunt, după cuvântul lui Maxim Peloponesianul, *συντομώτερον* (MP 1690/138)/ *mai pre scurt* (CL 1699/74^{r}) combătute.

Cartea nu este prima lucrare polemică ortodoxă din spaţiul românesc. Dar, într-o măsură mult mai mare decât *Răspuns împotriva catihismului calvinesc* al lui Varlaam, ea prezintă, în româneşte, un model de persuasiune complex, cu argumente, procedee şi figuri retorice ce se subsumează celor trei strategii retorice fundamentale: *ethos*ul (destinată, în general, instaurării, amplificării şi menţinerii credibilităţii „oratorului"), *pathos*ul (care vizează activarea pasiunilor receptorilor) şi *logos*ul (ce urmăreşte coerenţa logic-formală a discursului, mizând pe procedee argumentative menite să confere rigoare raţionamentelor). O analiză amănunţită, din punct de vedere retoric, a MP 1690/CL 1699 este un deziderat, cu atât mai mult cu cât constantele stilistice ale cărţii ar putea înlesni înţelegerea surselor competenţei retorice a lui Antim Ivireanul – predicatorul de mai târziu, dar traducătorul de acum.

Lucrarea, prin strict conţinutul său, nu face aluzie la un moment anume din istoria Bisericii, altul decât cel ivit la Marea Schismă, în 1054. Am putea spune că textul lui Maxim Peloponesianul face parte dintre acelea valabile „în eternitate", ca exegezele sfinţilor din primele veacuri ale creştinismului, intrate în conştiinţa credincioşilor prin cazanii. Predoslovia *Celor ce s-ar întâmpla a citi, pravoslavnici creştini, bucurie* (CL 1699/1^{r}–2^{v}), scrisă cu ocazia tipăririi cărţii în Ţara Românească, este adaosul care apropie mesajul cărţii de un context mai selectiv în privinţa receptorilor, însă nu individualizator: anume, ortodoxul confruntat cu agresiunea catolicismului, dar nu şi cazul particular, al ortodoxului transilvănean pus în faţa unei opţiuni:

„Obiceiu au ceia ce să despart de săbornicească beséricâ, cu dejghinări sau cu erése, sau cu alte înnoiri, să strămute sau sfintele scripturi, pre cum au făcut ponticosul acela Marchion, sau cuvintele sfinţilor, pre cum au făcut antiohianul Macarie, cela ce mărturisiia o voe. Sau să strămute gândul sau cuvintele scripturii şi ale părinţilor, precum toţi ereticii fac. Iară latinii şi ale scripturii, şi ale părinţilor, şi încă şi ale sfintelor săboară învăţături le strămută şi le izvretesc. Une ori tâlcuindu-le rău, alte ori rumpându-le şi împiedecându-le den orânduiala lor. Iară când nu pot cu întorsuri ca acéstea sa-şi plinească înnoirile lor, împreună pre cea deşartă înţelepciune al veacului acestuia, sau mai

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

bine să-i zicem înțelepciunea cea înşălătoare, o împreună cu bogoslovia. Aduc mărturii necunoscute scornite din capul lor, pun înainte epistolii ascunse, află visuri şi descoperiri muereşti, aduc istorii băsnuitoare, pilde nefăcute şi neauzite şi scripturi ereticeşti. Acéstia şi altele ca acéstia multe aduc în loc de mărturii, pentru ca să întărească le pare deşerților mari lucruri. Apoi văzând cum că nici cu unele ca acéstia toate nu isprăvesc nimica, ocărăsc, batjocoresc, bléstemă, hulesc. Şi altele fără ruşine şi fără omenie fac împotriva noastră" (CL 1699/1^{r-v});

„Că pentru aceasta şi această cărțulue a fericitului Maxim mulți au vrut să o oprească să nu să tipărească, pentru căci grăiaşte adevărul descoperit, dovedit şi lămurit. Însă au biruit adevărul şi au vrut Domnul de s-au tipărit întru pomenirea înțelepților şi pentru învățătura şi întărirea tuturor pravoslavnicilor" (CL 1699/2^{r-v}).

Nu este nicio îndoială însă că demersul traducerii şi tipăririi lucrării s-a realizat pentru acesta din urmă, volumele ajungând peste munți în urma cererilor venite, probabil, de acolo. Ne bazăm afirmația pe dovezi indirecte, prima fiind adusă de identitatea şi apartenența geografică a posesorilor care au lăsat însemnări pe exemplarele ce au supraviețuit: negustorul Gheorghe Hârs şi preotul Toader Băran din Schei, un preot Ştefan din Galda de Jos (azi jud. Alba), negustorul Radul Boghici din Braşov, un alt negustor Toader Hagi Radu, tot din Braşov, la Blaj etc. (Cristache Panait 1977: *739*; idem 1999: *13*).

A doua dovadă este sugerată de mesajele ce continuă să anime drumul dintre bisericile ortodoxe din Transilvania şi Mitropolia Țării Româneşti, în deceniile de după semnarea actului uniației de către Atanasie Anghel al Transilvaniei şi de după naşterea greco-catolicismului, către mitropolitul Theodosie (Stinghe 1901: *passim*), dar mai ales către urmaşul acestuia, Antim Ivireanul – ale cărui răspunsuri caută să fie favorabile insistentelor cereri:

„Iar pentru supăraré, ce aveț de cătră vlădica de aciĭ şi de cătră ceĭalalțĭ papistaşĭ, să maĭ fie îngăduĭală, că peste puțintéle zile vă vom trimite altă scrisoare, întru caré pre larg vă vom scrie pentru toate lucrurile, ce veț face, *şi vă vom trimite şi carté acéĭa, ce am pus de o face, cu caré să vă puteț apăra*. Ačasta acum şi mila luĭ Dumnezău ĭarăş rugăm să fie pururé cu voĭ cu toț"[2] (s.n., A.C.);

„*Pentru nişte cărțuliĭ, ce ne pohtiț să vă trimitem, pentru supăraré, ce aveț de papistaş, n-am putut să le isprăvim, ci va mai fi îngăduĭală, până va tréce praznicul sfăntuluĭ Constandin, şi după acéĭa vom sta cu tot den adinsul, de vom isprăvi, şi vă vom trimite*"[3] (s.n., A.C.).

Din însemnările de pe două exemplare (vezi „Minciuni mincinoase. Maxim Peloponesianul măgarul, ereticul" şi „Această carte să fie ferită de papistaşi"; *apud*

[2] Antim Ivireanul, scrisoare către biserica din Şcheii Braşovului, feb. 7221 (1713), Stinghe 1901: *50*.
[3] *Ibidem*, mai 7221 (1713), Stinghe 1901: *51*.

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

Cristache Panait 1977: *739*) deducem că lucrarea tradusă de Antim Ivireanul a stârnit o oarecare tulburare în mijlocul deja agitatei vieţi a bisericii româneşti din Transilvania. Este dificil însă a spune în ce măsură conţinutul ei a contribuit efectiv, în preajma Uniaţiei şi în anii imediat următori realizării ei, la îngreunarea acestui demers şi la rezistenţa credincioşilor ortodocşi în cultul tradiţional, mai ales că, din punctul de vedere al maselor de credincioşi, nimic nu părea a se fi schimbat[4], iar clerul aştepta aplicarea promisiunilor de reparaţie şi îmbunătăţire a statutului social, al lui şi al poporului pe care îl reprezenta. Mărturiile pe care le-am pomenit datează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi chiar de la începutul celui următor![5]

Mai sigur este, aşadar, că ea a influenţat gândirea transilvăneană din secolul al XVIII-lea, mai ales după ce au apărut nemulţumiri din partea unei facţiuni a clerului greco-catolic faţă de politica bisericească a clerului superior, impusă de undeva din afara intereselor naţionale româneşti; când, deci, se produce o criză *în sânul* noii confesiuni.

3. *Procanon. Ce cuprinde în sine céle ce sîntŭ de lipsă spre înţĕlesul cel deplin şi desĕvêrşit al canónelor şi atótă tocmeala bisericéscă, spre folosul maĭ cu samă a Românilor, alcătuit şi întocmit de Petru Maior* (PMP 1783[6]) este prima carte a învăţatului ardelean, datată 1783.

Lucrarea lui Petru Maior nu este în primul rând una teologică şi nu este una împotriva catolicismului ori a uniaţiei, în sensul împotrivirii, din principiu, faţă de Biserica Apusului. În schimb este una politică (Protase 1973), scrisă împotriva abuzurilor papalităţii şi care acuză îngemănarea dintre politica de stat şi politica religioasă. Problemele mari dezbătute de Petru Maior în *Procanon* sunt: 1. respingerea primatului papal şi afirmarea infailibilităţii soborului ecumenic; 2. raportul dintre puterea laică şi cea eclesiastică – susţinându-se necesitatea disocierii acestora în planul vieţii statale; 3. opţiunea pentru libertate spirituală. Implicaţia politică a pledoariei lui Petru Maior este evidentă: păstrarea identităţii naţionale a românilor, în cadrul unei tradiţii de manifestare religioasă ce „s-a întâmplat" a fi, pentru ei, ortodoxă, chiar dacă o „unire" fără „latinizaţii", adică fără intervenţii în ritul vechi, este acceptabilă. Pro-ortodoxismul lui Petru Maior trebuie înţeles, sub raport dogmatic, ca ortodoxism ante-schismatic[7]; altminteri, el este unul de circumstanţă.

---

[4] Vezi Duicu 1990: *15-16*: „Unirea s-a făcut însă sub mitropolitul Atanasie Anghel, care a semnat actul la Alba Iulia împreună cu 54 de protopopi delegaţi (5 sept. 1700). Ţăranii nu au văzut însă nici o schimbare în aceasta. Cele patru puncte ale unirii [...] îi priveau doar pe cei mari, nu pe ei. Ei îşi duceau viaţa mai departe".

[5] Nici cele două exemplare păstrate la Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran" din Timişoara, sub cotele 558965 şi 615564 ale *Colecţiilor speciale*, nu conţin vreo notiţă care să ne sprijine în susţinerea convingătoare a unei alte opinii.

[6] Textul *Procanonului*, avut în vedere de noi, este cel din ediţia realizată de C. Erbiceanu, *Procanonul lui Petru Maĭor după manuscriptul autograf existent în Academia Română*, Bucureşti, Tipografia „Cărţilor Bisericeşti", 1894.

[7] Vezi PM 1783/46: „Drept acéĭa mi se pare (că) cu dreptate voĭu zice, că în pricea despre începĕtoria Papeĭ *maĭ mare autentie aŭ părinţiĭ ceĭ de la rĕsărit de cât ceĭ de la apus şi cu zisele lor maĭ tare să ne îndreptăm, de cât cu a celor de la apus*" (s.n., A.C.).

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

PMP 1783 se apropie de CL 1699 în cuprinsul celor mai multe capitole din prima parte, *Despre împărăţirea Besericiĭ*, şi în întreaga parte a doua, *Despre nesmăntnicia Besericiĭ* – „titluri" (PMP 1783/1-59 şi 59–66) în care este discutată prima temă a cărţii –, după cum se poate observa din titlurile câtorva secţiuni ale celor două lucrări:

PMP 1783	**CL 1699**
I.VI/15: Putérea şi stăpănirea ce e dată Besericiĭ asémenea şi întocma ĭaste întru toţĭ Apostoliĭ	IV/4^{v}: Cum că nu numai singur lui Petru, ce şi celoralalţi apostoli toţi o putére le-au dat Domnul. Dovada întîia, din chemarea apostolilor
I.VII/17: Să răsipesc céle ce împrotiva aceştiĭ învăţăturĭ aruncă Italianiĭ	V/8^{v}: A doua dovadă, den célea ce au zis Hristos apostolilor, şi din darurile ce le-au dat, şi den multe slujbe ce i-au trimis mainte de patimă
I.IX/21 (fără titlu, la *Ioan* 21. 18: „Simone a luĭ Ioana (sic), ĭubeşte-mĕ maĭ mult de căt aceştia […] Paşte mĭeluşeiĭ mĭeĭ, paşte oile méle.")	XVII/30^{r}: La cuvîntul ce zice „Paşte oile méle" şi cum că toţi apostolii sînt într-un chip păstori […]
I.XII/32: Despre dovada ce trag Italianĭ din mutarea numeluĭ Sfântului Petru asupra nóstră	IX/13^{v}: Pentru cîte aduc papistaşii spre întărirea începătoriei lui Petru, şi întîi pentru: „Tu eşti Petru", adecă piatra, şi célélalte […]
I.XIII/34: Canóne pentru înţĕlesul Părinţilor întru pricea ce e despre stĕpânirea Sf. Petru	XII/17^{r}: Pentru căci au zis Zlatoust lui Petru „gura apostolilor" şi cum că ce s-au descoperit lui Petru acéia s-au descoperit şi celoralalţi apostoli
I.XIV/36: Sfântul Petru au fost cel dintăĭ în ceata Apostolilor	XIII/19^{v}: Pentru ce au zis Zlatoust lui Petru vârf cétii ucenicilor, şi cum că şi ceialalţi apostoli sînt vârfuri, şi stâlpi, şi sare, şi lumină, şi pentru ce?
I.XIX/55: Din titlurile ce să daŭ Papeĭ nu urméză (ca) Papa să aĭbă maĭ mare putére de cât ceĭa-lalţĭ arhiereĭ	XXXIV/69^{r}: Cum că îmbunînd scholarii pre Papa, multe laude fără dulceaţă şi fără lége îi zic [...]
II.IV/63: Nalucită e nesmăntnicia Papeĭ	XXIX/58^{v}: Cum că Papa, de nevoe şi bună seamă greşind, nu poate să fie cap besériciĭ XXXIII/68^{r}: Dovadă tare cum că de nevoie greşaşte Papa

Structurarea foarte asemănătoare a celor două lucrări (până la un punct, acesta fiind impus de natura şi scopul particulare ale cărţii din secolul al XVIII-lea) precum şi, mai ales, dezvoltarea unei punct de vedere bazat pe argumentul

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

autorităţii scrierilor patristice (transferul de prestigiu, apelul la experţi – *ad verecundiam*), strategie demonstrativă şi persuasivă evidentă în ambele lucrări, ne-ar putea grăbi să afirmăm că *teologul unit Petru Maior a urmat îndeaproape* ***modelul cărţii lui Maxim Peloponesianul***. Am da însă acesteia din urmă o parte ce nu i se cuvine întru totul. Lucrarea lui Maxim Peloponesianul însăşi este construită după *un tipic* al scrierilor polemice ortodoxe – ce atacă aceleaşi puncte litigioase evanghelice, cu aceleaşi argumente biblice şi patristice. Un argument în acest sens îl constituie forma şi conţinutul cărţii lui Nil Cabasila (arhiepiscop al Tesalonicului, 1361–1363), utilizate la realizarea unui tom polemic slavon din secolul al XVII-lea, împotriva rutenilor uniţi din Polonia, cu titlul românesc *Carte sau lumină cu drépte dovediri pentru Vavilonul cel tăinuit carele iaste la Rămléni*, Râmnic, 1760 (BRV, II: *152*).

4. Aşadar, la prima vedere, este posibil ca ambele lucrări să fi urmat, independent, un model canonic. Nu este necesar ca ele să se fi întâlnit în literă, ca să coincidă în spirit.

Dar CL 1699, printr-unul din exemplare, cel pe care cineva mânios scria cândva „Minciuni mincinoase. Maxim Peloponesianul măgarul, ereticul", s-a aflat într-o perioadă, în secolul politic al XVIII-lea, la Blaj (Cristache Panait 1977: *739*). Aici s-a putut număra printre cărţile citite de Petru Maior. Citite şi... utilizate. Pentru că, în Titlul I, *Despre împărăţirea Besericiĭ*, Cap. IX, în care este combătută ideea primatului papal inspirat de *Ioan* 21. 15–17 (*„Simone, fiu al lui Iona, Mă iubeşti tu mai mult decât aceştia?" El I-a zis: „Da, Doamne, Tu ştii că Te iubesc". Zisu-i-a lui: „Paşte mieluşeii Mei!" Iisus i-a zis din nou, a doua oară: „Simone, fiu al lui Iona, Mă iubeşti?" El i-a zis: „Da, Doamne, Tu ştii că Te iubesc". Zisu-i-a lui: „Păstoreşte oile Mele!" Iisus i-a zis a treia oară: „Simone, fiu al lui Iona, Mă iubeşti?" Petru s-a întristat că i-a zis a treia oară: „Mă iubeşti?", şi I-a zis: „Doamne, Tu pe toate le ştii, Tu ştii că Te iubesc". Iisus i-a zis: „Paşte oile Mele!"*, Anania 2001), Petru Maior îl **citează**, explicit, pe Maxim Peloponesianul, *din CL 1699, versiunea tradusă de Antim Ivireanul*, cap. XVII/32[r-v8]:

> „Dar în ce chip să păstorească Petru (zice Maxim Peloponesianul, pentru începătoria Papiĭ, c. 17). „Pre păstoriĭ cariĭ şi eĭ acestaşĭ lucru aŭ luat de la Domnul să păstoréscă tótă lumea. Nu zic cuvintele Domnuluĭ «paşte pre păstorĭ», ci pre mĭeĭ şi pre oĭ ; ĭar Apostoliĭ nu sânt nicĭ mĭeĭ, nicĭ oĭ. Iar póte că veţĭ zice, dară cum nu sânt Apostoliĭ mĭeĭ şi oĭ, când Hristos le zice : Iată eŭ vĕ trimiţ pre voĭ ca pre nişte oĭ pren mijlocul lupilor. Nu zicem că Apostoliĭ nu sânt oĭ, ci zicem că sânt cătră Hristos ca nişte oĭ, ĭară nu cătră Petru. Căcĭ dupĕ cuvêntul acela al luĭ Hristos şi Petru ĭaste óĭe, de vréme ce

[8] Observăm o eroare în editarea textului lui Petru Maior, din 1894. Citatul începe chiar de la primul cuvânt al alineatului (în textul din 1783), nu după paranteză, şi este întrerupt de trimiterea bibliografică în text, a lui Petru Maior; continuă apoi cu ceea ce ar trebui să fie notat cu literă mică, constituindu-se în plan retoric, în acest segment, într-un *epiplexis* – întrebarea este formulată nu atât pentru a solicita un răspuns, cât pentru a i se reproşa celuilalt eroarea de gândire.

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

aŭ fost şi el atuncea când aŭ zis Hristos cuvêntul acesta, împreună cu ceĭ-l-alţi Apostolĭ. Şi pentru căcĭ s'aŭ trimes şi el împreună cu ceĭa-l-alţĭ ca o óĭe în mijlocul lupilor. Decĭ cătră Hristos carele ĭaste păstorul cel adevĕrat, Apostoliĭ şi Petru sîngur, toţĭ sânt oĭ. Iar cătră cela-l-alt norod eĭ sînt păstorĭ, ĭar norodul sînt oĭ, pre carele aŭ zis Domnul să le pască Petru, ĭar nu pre Apostolĭ. Şi nu numaĭ luĭ Petru aŭ poruncit Hristos să-ĭ pască oile luĭ, ci şi celor-l-alţĭ Apostolĭ tuturor aséménea cu Petru". (PMP 1783/24–25; *cf*. CL 1699/32^{r-v}, fig. 1)

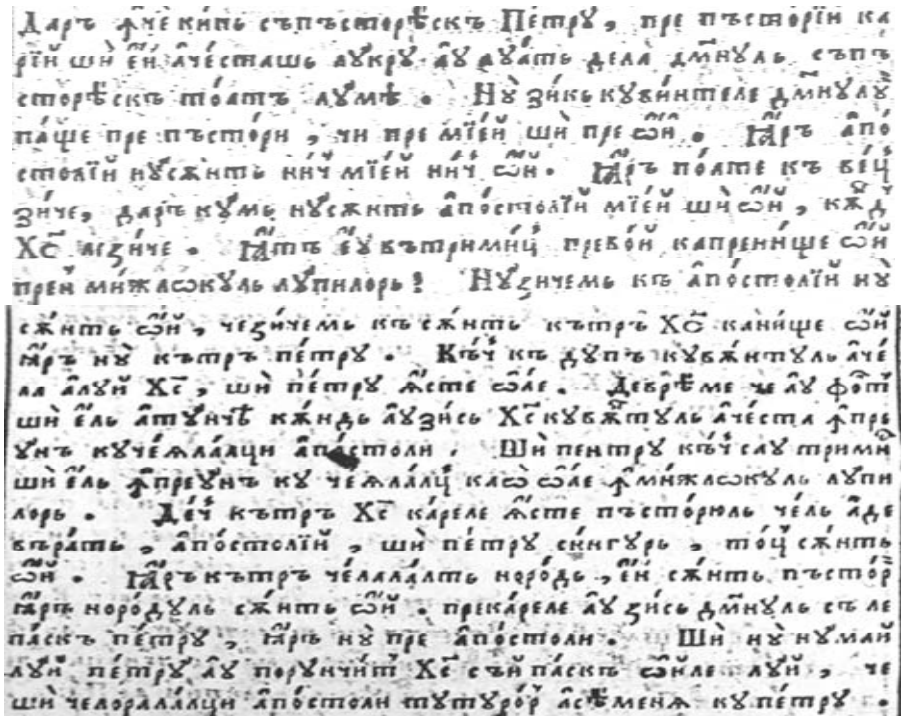

Figura 1. CL 1699/32^{r-v}

Nicăieri în altă parte, Petru Maior nu mai face referire la cartea sau la numele lui Maxim din Pelopones, şi nici nu preia alte fragmente extinse din CL 1699, deşi urmează firul argumentaţiei existente şi la acesta. În capitolul în care ne aflăm, de exemplu, corelând întreita întrebare şi însărcinare dată lui Petru cu întreita lepădare a acestuia faţă de Isus, cărturarul ardelean preferă să citeze amplu din Chiril al Alexandriei, înainte să rezume ideea la scopul restaurator al întrebărilor în cascadă, prin aluzia la un fragment din minei – punct în care ajunge şi Maxim Peloponesianul în pledoaria sa: „Întrebarea cea de treĭ misterĭurĭ (cântă besérica în Mineĭu pe Iunie 29 la Vecernie) acésta Petre ĭubeşti-mĕ, lăpădarea cea de treĭ orĭ Hristos o aŭ îndreptat" (PMP 1783/27); cf. „precum cântă şi besérica zicând: «Cu

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

întreirea întrebării către Petru ‘iubéşti-mă’, pre întreirea lepădării Hristos o au îndireptat»” (CL 1699/34^{v}).

5. Petru Maior apare ca un scriitor preocupat să-şi diversifice sursele bibliografice şi să evidenţieze acest lucru (v. Stanciu 2003: *552–559*), deşi conţinutul informaţional şi de idei pe care îl expune în primele două părţi ale cărţii sale este acelaşi cu cel din „manualul” lui Maxim Peloponesianul, aflat la îndemână. Nu se situează deloc pe poziţia autorului unei cărţi de pe la 1750, scrise ca replică la *Floarea Adevărului* – a teologilor blăjeni, care folosise lucrarea lui Maxim ca text de bază, citând din paginile lui amplu şi frecvent[9]. Scopul principal al *Procanonului* nu este acela de a informa, ci acela de *a convinge prin transfer de autoritate multiplă*.

Lectura paralelă a celor două texte relevă faptul că lucrarea lui Maxim Peloponesianul, în versiunea realizată de Antim Ivireanul, a reprezentat „un izvor serios” (*cf*. Mateiu 1938: *298–302*) al scrierii lui Petru Maior în privinţa punctului de vedere dogmatic împărtăşit de teologul ortodox şi de cărturarul unit la aproape două secole distanţă, nu şi în cea a frecvenţei cu care este citată. CL 1699 este, pentru PMP 1783, *una* din sursele al căror cumul întăresc o convingere clădită deja.

BIBLIOGRAFIE

Surse

Anania 2001: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediţie jubiliară a Sfântului Sinod (…), redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

CL 1699: *Carte sau lumină cu drépte dovediri din dogmele Besericii Răsăritului, asupra dejghinării papistaşilor*, Snagov.

MP 1690: [Maxim Peloponesianul], Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος…, [Bucureşti], la http://digitool.dc.bmms. ro:8881 /R, 10.10.2013.

PMP 1783: *Procanon. Ce cuprinde în sine céle ce sîntŭ de lipsă spre înţĕlesul cel deplin şi desĕvêrşit al canónilor şi atótă tocmeala bisericéscă, spre folosul maĭ cu samă a Românilor, alcătuit şi întocmit de Petru Maior*, in *Procanonul lui Petru Maĭor după manuscriptul autograf existent în Academia Română*, Bucureştĭ, Tipografia „Cărţilor Bisericeşti”, 1894.

*

BRV, I: Ion Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românéscă veche. 1508–1830*. Tomul I, *1508–1716*, Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române, Stabilimentul Grafic J. V. Socec, 1903.

BRV, II: Ion Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche. 1508–1830*. Tomul II, *1716–1808*, Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române, Atelierele Socec & Co., 1910.

Bodogae, T., 1944: *Despre cunoştinţele teologice ale preoţilor români de acum 200 de ani. Semnificaţia unui manuscris*, Sibiu.

Bodogae, Teodor, 1939: *De ce nu s-a putut face Unirea Bisericilor la Florenţa? Consideraţii istorice cu ocazia împlinirii a 500 de ani (6 iulie 1439–1939) de la Sinodul Unionist de la Florenţa*, „Revista teologică”, XXIX.

Cristache Panait, Ioana, 1977: *Circulaţia cărţilor bisericeşti tipărite la Vâlcea şi în alte tipografii din părţile noastre în Transilvania secolului al XVIII-lea*, „Mitropolia Olteniei”, XXIX, nr. 10–12.

[9] Vezi indicarea pasajelor preluate la Bodogae 1944: *LV–LVIII*.

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

Cristache Panait, Ioana, 1999: *Circulaţia cărţii vechi Bucureştene* (sic) *în Transilvania*, Bucureşti, Editura Biblioteca Bucureştilor.
Duicu, Serafim, 1990: *Pe urmele lui Petru Maior*, Bucureşti, Editura Sport Turism.
Gill, Joseph, 1959: *The Council of Florence*, Cambridge, University Press.
Mateiu, I., 1938: *O carte din 1699 contra desbinării religioase*, „Revista teologică", nr. 7–8.
Protase, Maria, 1973: *Petru Maior: un ctitor de conştiinţe*, Bucureşti, Editura Minerva.
Stanciu, Laura, 2003: *Biografia unei Atitudini. Petru Maior (1760–1821)*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint.
Stinghe, Sterie, 1901: *Documente privitoare la trecutul românilor din Şcheĭ (1700–1783)*, vol. I, Braşov, Tipografia Ciurcu & Comp.

ABSTRACT

The substance of the present paper represents a text comparison between two books of theological polemic and philosophy, one from the 17th century, the other written at the end of the 18th century. The first one, *Carte sau lumină...*, Snagov, 1699, is the Romanian version of an Orthodox Greek text, both of them being printed in Wallachia in the context of advertising and imposing the Church Union upon the Orthodox believers in Transylvania; the latter is written by a Greek-Catholic scholar, Petru Maior, who displays religious ideas and beliefs similar to those existing in the previously mentioned book, in order to determine a reconsideration of the Greek-Catholic Church principles, and politics, by the high clergy. Knowing the fact that *Carte sau lumină...* has been in circulation in Transylvania, particularly in Blaj, our purpose was to see how strong the direct relation between the two books was, in terms of quotation, explicit or not. We conclude that, although the two books share ideas, principles, comments and interpretations of controversial biblical texts, Petru Maior quotes rather scarcely from the 17th century book; instead, he mentions and cites different other writers and texts containing the same type of information, to justify its position and convince his readers through transfer of multiple authority.

Keywords: texts comparison, quotation, theological polemic, philosophy, Romanian philology.

BDD-A6962 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)